

**La frontera entre lingüística i història literària
en els erudits catalans del segle XVIII.
El cas particular de Josep de Móra, marquès de Llió**

CRISTINA JUHER

Institut de Llengua i Cultura Catalanes (Secció F. Eiximenis)

D'aprenent a mestre: a en Modest, amb devoció

0. Les *Observaciones* i l'«Apéndice al language romano vulgar»

L'any 1756 la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona publicava les seves primeres *Memorias*. Bona part d'aquest extens volum l'ocupaven les *Observaciones sobre los principios elementales de la historia*, un tractat de metodologia històrica escrit per Josep de Móra i inspirat en autors de gran volada com Mabillon, Montfaucon, Feijoo o Jacint Segura.¹ Josep de Móra, un noble erudit de Barcelona, era aleshores el vicepresident de la corporació reial, la bona gestió del qual, així com l'interès i la fe que va dipositar en l'Acadèmia, va donar lloc al període més productiu de la institució.

No us parlaré –malgrat la bona falta que fa– ni del marquès de Llió ni de la Reial Acadèmia de Bones Lletres: queda lluny dels meus objectius i ja m'hi voldré dedicar en alguna altra banda. Us parlaré de les *Observaciones* i concretament d'un dels apèndixs que Josep de Móra va incorporar-hi: l'«Apéndice al language romano vulgar». És ben sabut que els estatuts que va aprovar Ferran VI el 1752, quan l'Acadèmia de Barcelona quedava acollida sota la protecció reial, especifiquen en el primer article que la institució tindrà «por fin principal [...] formar la historia de Cathaluña, aclarando aquellos puntos que han querido

---

¹ En commemoració del seu tercer centenari, la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona va publicar el facsímil d'aquesta obra: Marquès de Llió, *Observaciones sobre los principios elementales de la historia*, Barcelona, 2000.

controvertir o suponer ya el error, ya la malicia».² L'objectiu era molt clar, però l'empresa va fer fallida. Tot i que Josep de Móra, com a vicepresident, va saber dirigir els esforços dels acadèmics i de l'Acadèmia cap a aquesta fita, l'únic que va acabar fructificant va ser el que ells mateixos anomenaven l'«obra previa», és a dir, el tractat de crítica i metodologia històriques que es va encarregar de redactar ell mateix. Diu el pròleg de les *Memorias*:

Considerando la Academia que el mismo contexto de la real cédula y estatutos que le presenta entre los gloriosos motivos de su veneración precisas obligaciones de dedicarse al desempeño del sublime título que la ensalza - principalmente la que su Magestad se digna imponerla de que debe ser su primer objeto la formación de una historia completa de Cataluña- exigía promptamente la práctica de un método uniforme en los trabajos académicos, de suerte que la variedad de los assumptos no alterasse la unidad de las reglas fundamentales, pidió a su director que sobre este principio y con las noticias de sus muchas luces, estudio y experiencia, y con los materiales que los individuos académicos le subministrarian a tan importante fin se sirviesse coordinar unos elementos históricos que fuessen como la base sobre que estribassen las dissertaciones de nuestros profesores.³

Així doncs, l'intent de la *Història de Catalunya* començava amb un manual de preceptiva històrica que tenia l'objectiu d'unificar els criteris metodològics dels acadèmics. En realitat, les *Observaciones* són una mica més que tot això. I no pas perquè ofereixin cap novetat en el terreny de la teoria de la història: les *Observaciones*, de fet, responen a la preocupació dels historiadors de l'època per les ciències auxiliars, el document, els testimonis d'autoritat i el mètode crític, que condueixen al descobriment de la veritat. Interessa la història en si mateixa, com a disciplina. És la tendència que s'ha anomenat criticisme històric i que va néixer a mitjan segle XVII amb figures com Mabillon i la seva *De re diplomatica* (1681).⁴

² Tenim els estatuts de l'Acadèmia en les primeres pàgines del primer volum de les *Memorias* [=Real Academia de Buenas Letras de la ciudad de Barcelona], vol. I, Barcelona, 1756. El fragment que he transcrit és a la p. 12.

³ *Ibidem*, f. [xi]v.

⁴ Per aquesta qüestió vegeu, entre d'altres, l'article de Ramon Grau al *Diccionari d'història de Catalunya*, Barcelona, 1992 (s.v. *criticisme*); José Luis Abellán, *Historia crítica del pensamiento español*, vol. III [=Del Barroco a la Ilustración (siglos XVII y XVIII)], Madrid, 1981, cap. XIX; Antonio Mestre, «Gregorio Mayans y la publicación de la 'Polygraphia' española de Christobal Rodriguez», dins Francisco M. Gimeno Blay, ed., *Erudición y discurso histórico: Las instituciones europeas (s. XVIII-XIX)*, València, 1993; Antonio Mestre, «Historiografía», dins Francisco Aguilar Piñal,

Deia que les *Observaciones* eren alguna cosa més que uns criteris metodològics d'uniformització per als acadèmics. L'obra va més enllà. I segurament no pels objectius inicials de l'Acadèmia i del seu autor –que sí que devien ser els de formar un manual preceptiu de referència per a la volguda *Història de Catalunya*–, sinó perquè s'acaba convertint en un treball detallat, exhaustiu, rigorós i erudit. Una mena d'antologia molt ben travada dels autors i teories del nou esperit del criticisme historiogràfic.⁵ I tot plegat complementat amb una sèrie d'apèndixs interessants, entre els quals hi ha el nostre «Apèndice al language romano vulgar».

1. El rerefons

Abans d'examinar amb deteniment l'*Apèndice al language romano vulgar* del marquès de Llió, i intentar destriar i explicar quin paper hi tenen la lingüística i la història literària, voldria eixamplar el camp de visió per poder encabir aquesta obra dins l'espai que li pertoca.

Primer de tot, però, i abans d'avançar en el que serà una visió de conjunt del panorama, hauria de desfer-me del prejudici que ja m'ha atrapat només de començar, en el títol mateix d'aquest treball: la distinció forçosa entre la llengua (o lingüística) i la literatura (o història literària). Avui tendim a separar-les: l'avenç de la teoria lingüística ens ha portat en un punt on ja ningú no discuteix els binomis llengua i parla (la *langue* i la *parole* de Saussure), LLENGUA –amb majúscules– i projecció d'aquesta LLENGUA, història de la llengua i història de la literatura, nivell alt i nivell baix, i molts més. Com a màxim podem trobar, en els manuals de lingüística diacrònica, per exemple, capítols dedicats a «la llengua literària», «la llengua de la poesia», «els usos literaris», etc.,⁶ i, en els estudis de literatura, apartats que toquen la llengua dels textos que són objecte del treball.

Malgrat que sóc perfectament conscient del prejudici, crec que en el nostre cas és bastant oportú que m'entretingui en aquest aspecte de la

---

Historia literaria de España en el siglo XVIII, Madrid, 1996, pp. 815-882; Antonio Mestre, *Historia, fueros y actitudes políticas. Mayans y la historiografía del siglo XVIII*, València, 1970.

⁵ Una valoració de l'obra a Marcelino Menéndez y Pelayo, *Historia de las ideas estéticas en España*, vol. III [=siglo XVIII], Santander, 1948, pp. 200-201. En general, però, l'obra del marquès de Llió ha estat injustament ignorada.

⁶ Extrec aquests títols –i molts més que en podria extreure– d'algun d'aquests manuals d'història de la llengua.

distinció de la llengua i la literatura, encara que només sigui per constatar la diferència abismal que hi ha entre la manera com es tracten aquestes qüestions en l'obra de Josep de Móra (i no només en l'«Apèndice», ja ho veurem) i la manera a què estem acostumats avui a tractar-les. Bàsicament aquesta diferència radica en l'ambigüitat dels plantejaments, en la poca separació d'una branca i de l'altra, en el pastitx de disciplines que s'entrellacen, etc., tot plegat tan habitual en els estudis d'aquell temps.

Deia, però, que repassaria a grans trets el context en què s'insereix el nostre «Apèndice». La situació a Itàlia descrita per Claudio Marazzini ens pot ajudar molt bé a entendre quines eren les característiques de les obres que incloïen les teoritzacions lingüístiques que es poden relacionar amb les del marquès de Llió. Diu Marazzini, parlant d'aquells que enceten les discussions sobre l'origen de la llengua:

Letteratura e lingua nel Medioevo e nel Rinascimento formano un binomio indissolubile. I trattati dedicati ai problemi linguistici, come il *De vulgari eloquentia* di Dante e le *Prose della volgar lingua* di Bembo, toccano allo stesso tempo problemi di retorica letteraria e di storia della letteratura, e [...] sono anche tra i primi esempi di indagine sull'origine dell'italiano. Eppure sta di fatto che non sempre il legame tra studi letterari e studi linguistici si strinse in maniera esclusiva. Fin dall'Umanesimo, ad esempio, il legame con la storia fu altrettanto importante che quello con la letteratura, come si può verificare ripercorrendo le prime ricerche dedicate ai rapporti tra volgare e latino, iniziate con la famosa discussione tra Biondo Flavio e Leonardo Bruni.⁷

Així, doncs, des d'un bon principi, literatura i lingüística (i, tal com diu Marazzini, també altres disciplines) van molt de bracet. Amb el pas del temps els estudis s'aniran diferenciant i cada matèria prendrà el seu propi camí amb independència de les altres. Haurà de passar molt de temps, però. A Itàlia, Celso Cittadini (1553-1627) farà un gran pas en aquest aspecte i es diferenciarà de la tradició que l'ha precedit gràcies a l'adopció d'un mètode «filològic»: per demostrar que existia un llati parlat diferent de l'escrit recorria als usos anòmals de la gramàtica, als usos lingüístics populars, que els documents epigràfics deixaven transpirar.

Però, tot i aquest avenç, un segle més tard les coses encara no són gaire clares. Alguns exemples ens ho il·lustraran perfectament: en el *Della*

---

⁷ Claudio Marazzini, *Storia e coscienza della lingua in Italia dall'Umanesimo al Romanticismo*, Torí, 1989, p. 17.

ragion poetica (1708) de Gian Vincenzo Gravina trobem l'assumpció d'un sistema de valors literaris com a motor central de la recerca i, només en funció subalterna, hi ha una breu exposició lingüística. La qüestió lingüística es redueix a una espècie d'apèndix de la història literària. Poc abans (l'any 1702, amb la *Istoria della volgar poesia*) Crescimbeni liquidava amb poques línies la qüestió de l'origen de l'italià declarant que s'havia d'ocupar d'altres coses (de poesia, és clar). De tota manera, contemporani a aquests tractats de poesia de Gravina i de Crescimbeni, tenim també el *Dell'elloquenza italiana* (1706) de Fontanini on, en aquest cas, la definició de llengua precedeix i condiona la teorització literària. En definitiva, «la storia linguistica, nel secolo XVIII, occupa ormai uno spazio obbligato nella storia letteraria, ma non ha più la funzione di cardine rispetto a quest'ultima».⁸ La història de la llengua era considerada un element decisiu per connectar la història literària a les vicissituds culturals i polítiques.

A Catalunya, com a tot arreu, les coses no anaven pas de manera diferent. La teoria sobre la llengua tampoc no funciona amb independència i són molt pocs els estudis lingüístics que no queden inclosos en obres d'altres matèries. Crec que seria prou suggestiu d'anar rastrejant l'origen, les causes i l'evolució d'aquesta supeditació o d'aquest lligam –tal com ha fet de manera tan eloqüent Marazzini pel que fa a Itàlia– però, de moment, aquí no em pertoca d'aturar-m'hi. Tan sols puc apuntar-ne l'evidència: durant l'època que estem tractant, però especialment en el parell de segles que la precedeixen (segles XVI i XVII), en el nostre país trobem la teoria lingüística bàsicament en els tractats històrics i en els pròlegs o proemis de les edicions d'obres literàries o traduccions. Pel que fa a la història, pensem en el *De Catalonia* (1588) de Francesc Calça, la *Corònica universal del Principat de Cathalunya* (1609) de Jeroni Pujades, la *Història de València* (1538, 1546) de Pere Antoni Beuter, la *Década primera de la historia de la insigne y coronada ciudad y reyno de Valencia* (1610) de Gaspar Escolano, el *Siglo cuarto de la conquista de Valencia* (1640) de Marc Antoni Ortí, etc. Quant a les reflexions relacionades amb la llengua que podem pouar en les obres dedicades a la literatura, tampoc no ens és difícil trobar-ne exemples: edició de l'*Spill* de 1531, «Epistola

⁸ Claudio Marazzini, «Le teorie» [=«La speculazione linguistica nella tradizione italiana»], dins Luca Serianni e Pietro Trifone, eds., *Storia della lingua italiana*, vol. I, Torí, 1993, p. 290.

proemial als lectors» d'Onofre Almudèver dins *Lo procés de les olives y Somni de Ioan Ioan* (1561), *Los col·loquis* (1571) de Cristòfor Despuig, la versió del *Contemptus mundi* (1621) de Pere Gil, i d'altres. Fins i tot, Llorenç Matheu i Sanç exposa les seves teories lingüístiques en el seu famós tractat jurídic titulat *De regimine urbis ac regni Valentiae, sive selectarum interpretatum ad principales foros eiusdem, tractatus* (1654-1655).⁹

En definitiva, doncs, ens trobem en un moment en què l'especulació lingüística no s'entén sense el vincle que la connecta a altres ciències, especialment a la història i a la literatura. Això no obstant, aquest discurs teòric al voltant de la llengua es materialitza més com un apèndix que funciona amb certa independència –tal com deia abans parlant de Gravina– que no pas fent-se fonedís entre reflexions purament històriques o d'història literària.

I això s'allargarà fins al segle XVIII, malgrat els molts progressos, les noves troballes i els nous mètodes d'estudi¹⁰ que s'han anat gestant sobretot durant el segle anterior, i especialment a França i a Itàlia. Els estudiosos de casa nostra –és a dir, bàsicament Antoni de Bastero i Josep de Móra– absorbiran i sabran incloure aquests avenços en els seus treballs, però encara no hauran après a desfer-se d'aquesta subjecció que estem comentant. De tota manera, no voldria deixar de dir (i ara, segurament, és el moment de fer-ho) que potser és un pèl injust col·locar aquests dos nostres teòrics dins el mateix sac: no cal massa intuïció per adonar-se que Antoni de Bastero –i el conjunt de la seva obra ens ho demostra– és «bastant més filòleg» que el marquès de Llió. Es dedica a la lexicografia i també molt a la gramàtica, és capaç de fer observacions sobre fonètica i etimologia, coneix i treballa la llengua i els textos, s'avança en el temps amb mètodes de lingüística comparada, etc. Tal com fa notar Feliu:

l'obra del sagristà de Girona és potser l'únic exponent al nostre país d'una labor lingüística en la línia del que es fa a Europa en aquell moment o es pot analitzar des

⁹ En parla Romeu i Figueras a «Poesies en català de Llorenç Matheu i Sanç, autor valencià del segle XVII (I)», *Els Marges*, 14 (1978), pp. 101-103.

¹⁰ Ja he assenyalat la novetat que aporta Cittadini amb els seus treballs basats en l'epigrafia, però també hi podríem incloure la importància que va adoptant l'etimologia i la dialectologia, també durant el segle XVII, sobretot gràcies a l'impuls de Gilles Ménage que repercuteix en Ferrari, primer, i després en Muratori, Fontanini, Denina, etc. Ho explica molt bé Marazzini en el capítol «Gli studi etimologici nel sec. XVII», dins la seva *Storia e coscienza*, ob. cit., pp. 47-70.

d'una perspectiva similar a com s'han estudiat els precursors de la filologia romànica, fins i tot en l'aspecte metodològic.¹¹

El nostre marquès, no. Ell bàsicament és historiador. Historiador però prou erudit i amb un ventall de coneixements suficientment vast per afegir, per exemple, en el seu extens i interessant tractat de metodologia i crítica històriques, un apèndix dedicat a la teoria lingüística.

2. Llengua escrita-llengua oral

Inicio l'estudi amb aquest apartat perquè una anàlisi més o menys aprofundida i una lectura acurada de l'*Apèndice* m'ha fet adonar que potser seria interessant que dediquéssim unes línies a aquesta qüestió: s'estableixen uns límits concrets entre una forma lingüística i l'altra?; es pot arribar a entendre quan el marquès de Llió ens està parlant d'oralitat i quan està parlant d'escriptura o, més específicament, de llengua literària?; quins termes es fan servir per designar cadascuna d'aquestes modalitats de la llengua?

Com que el concepte 'llengua' ens apareix designat amb diversos termes, he volgut comprovar si existeix alguna mena de regularitat en l'ús que se'n fa i, més específicament, si podem destriar aquests diferents mots en dos grups, segons si el marquès de Llió s'està referint a la forma parlada del llenguatge o a la forma escrita o literària. La meua conclusió final, després d'aquesta anàlisi prou minuciosa, és que no sembla pas que hi hagi cap voluntat conscient d'establir aquesta diferència. Ni en aquesta nostra obra ni segurament en totes les teoritzacions lingüístiques de l'època no hi ha cap intencionalitat clara de separar aquests dos nivells del llenguatge. Ja ho veurem.

Així, tal com he dit, les maneres d'anomenar aquest concepte de 'llengua' són diverses. Coincideixen amb els usos actuals, pel que fa al mot agafat genèricament: *lingua*, *language* i *idioma*. Potser únicament *idioma* es fa servir més quan s'està parlant de la forma parlada de la llengua, tot i que no cal dir que també trobem aquest terme aplicat a la literatura (per exemple, quan s'explica que Brunetto Latini amb el seu

---

¹¹ Òbviament no cal pas que insisteixi gaire a assenyalar que tot el que fa referència a Bastero ho extrec de Francesc Feliu i Torrent, *L'obra filològica d'Antoni de Bastero i Lledó. Edició de la Història de la llengua catalana. Tesi doctoral dirigida per Josep M. Nadal, Girona, 1996* [versió en microfitxa: Girona, 1997]. Aquest fragment és de la p. 346.

Tresor va estendre l'*idioma* provençal per la Itàlia occidental).¹² També trobem el terme *habla* encara que en poques ocasions: òbviament en aquest cas es tracta del nivell parlat de la llengua. I curiosament, en una ocasió en aquest cas, Josep de Móra separa els dos elements d'aquesta dicotomia de manera força clara:

Gravina disuelve la duda [*si la poesia en provençal que trobem a Sicilia la van prendre els sicilians de Provença o, al contrari, els provençals d'aquells*] explicant el modo como los principes provenzales introduxeron el habla cathalano-provenzal y su poesia en su nuevo reyno de las Dos Sicilias y la gustosa aplicacion con que se dedicaron aquellos naturales a imponerse en la una y a imitar la otra.¹³

Potser també és prou interessant que assenyali que en el text de l'*Apèndice* el terme *dialecto* surt set vegades: en quatre d'aquests casos *dialecte* sembla que vulgui significar alguna cosa molt semblant a 'pronunciació' o 'manera de parlar'. Així, apareix sempre al cantó dels mots *accento* i *pronunciación*: aquests trets són els que feien que el parlar d'una zona i de l'altra es distingissin quan, abans del segle XI, hi havia una sola llengua a tota la Romània:

la lengua vulgar de casi todas las naciones que veneraron el Imperio romano, y después el gótico, constituyó un mismo cuerpo de lengua hasta el siglo XI [...] bien que con aquellas accidentales diferencias de *accento*, *pronunciación*, *terminaciones*, ciertos vocablos conservados de sus primitivos idiomas o admitidos de otros extranjeros, y de alguna discrepancia en el dialecto.¹⁴

El terme *dialecte*, doncs, en aquests primers casos que he tractat, va lligat al nivell parlat de la llengua. Examinem les altres tres ocasions en què trobem aquesta paraula: en una d'aquestes vegades, *dialecte* és usat més genèricament i amb un significat ambigu equivalent, probablement, a qualsevol altra designació del concepte global 'llengua':

[...] con la advertencia que en el dialecto gótico anteponiendo el genitivo regido al nominativo forman del caso obliquo y recto un nombre compuesto.¹⁵

En els dos darrers casos que ens queden, finalment, el terme que estem analitzant està fet servir en un sentit que es correspon bastant (sobretot en un cas, ara m'hi aturaré) a l'ús actual, al de 'varietat de llengua':

¹² Vegeu les ps. 637-638 de l'«Apèndice».

¹³ *Ibíd.*, p. 640.

¹⁴ *Ibíd.*, p. 562.

¹⁵ *Ibíd.*, p. 582, en nota.

No obstante, este rey [*Carlos Calvo*] le hizo comparecer [*el romance*] en la citada convención de 842 con su hermano Luís, en la qual como en el sacramento del pueblo se manifiestan expressos los tudecismos del dialecto.¹⁶

Assí se dilató en Italia nuestro idioma, infundiéndose como espíritu universal en todos los dialectos de sus provincias.¹⁷

Aquesta darrera afirmació que he transcrit, el marquès de Llió la fa parafrasejant un fragment de la *Ragion poetica* de Gravina, que també transcriu en una nota al peu i que diu: «*la quale* (habla de la lengua provençal) *come spirito universale per tutte le favelle particolare d'Italia penetra e discorre*». O sigui que, fent la versió d'aquest text, substitueix *favelle particolare* per *dialectos de sus provincias*. Interessant, perquè està utilitzant el terme amb l'accepció exacta i concreta d'avui. I fins i tot més concretament que no la feia servir Bastero en la seva història¹⁸ o Torres Oliva en les *Observacions a la Crusca* provençal.¹⁹

Per tant, doncs, contràriament al que vèiem abans parlant de les designacions generals (*lengua*, *lenguage* i *idioma*), ara sí que sembla que quan Josep de Móra usa el terme *dialecte* està reflexionant sobre qüestions relacionades amb la llengua oral.

La qüestió dels noms, per tant, no ens aclareix gaire res en l'aspecte que estem tractant. No podria ser de cap altra manera, per tal com en gairebé cap moment de l'*Apèndice* no es té consciència de la dualitat de modalitats del llenguatge. Ja he assenyalat que aquesta mentalitat vindrà molt més tard. De moment, no. De moment tot plegat és un aiguabarreig que potser pot provocar-nos certa confusió i que molt més segurament suscita certes contradiccions en les mateixes tesis de fons. Per exemple: durant tot el primer capítol insisteix en la teoria de la llengua comuna i la identificació d'aquest romanç vulgar (la llengua romana) amb la llengua catalana, i després ens sorprèn que en l'apartat dedicat als segles XI-XIII aquesta identificació ja no quedi tan clara pel fet, segurament, que ara trasllada la seva argumentació al terreny de la història literària. En fi, és una qüestió –aquesta de les ambigüitats i les contradiccions– realment

¹⁶ *Ibid.*, p. 626.

¹⁷ *Ibid.*, p. 640.

¹⁸ Ho explica Francesc Feliu, ed., Antoni de Bastero, *Història de la llengua catalana* Vic, 1997, p. 40, nota 49.

¹⁹ Segons August Rafanell, «Uns escolis inèdits sobre la llengua catalana escrits a la primeria del segle XVIII», dins Antoni Ferrando i Albert Hauf, eds., *Miscel·lània Joan Fuster*, vol. I, Barcelona, 1989, p. 253, aquest text de Torres Oliva és «el primer escrit català de què tenim constància que utilitza el terme "dialecto"».

complicada i que espero poder tractar bastant més decentment en la tesi que n'hauria de sortir, de tot plegat.

3. Una teoria lingüística del conjunt romànic

3.1. *El llatí vulgar*

La primera teoria que ens planteja l'*Apèndice al language romano vulgar* és la de l'existència d'un llatí vulgar. Aquesta tesi que ara ens sembla tan evident i tan indiscutible, no ho era tant a principis del XVIII. Pel que fa a Espanya, concretament, gairebé es desconeix aquesta idea d'una llengua vulgar com a font immediata de les llengües romanes. La situació no és la mateixa que a Itàlia, on aquesta observació va tenir ple desenvolupament a partir de Bembo, Castelvetro, Gravina, Maffei, etc. Però «son los filólogos catalanes, más en contacto con las doctrinas europeas, los únicos que, en el siglo XVIII, hablan de estas evidentes teorías».²⁰ Per demostrar aquesta teoria el marquès de Llió cita tot un seguit d'exemples extrets d'autors clàssics (Ciceró, Horaci, Plaute, Catul, Ovidi, etc.) que deixen entreveure aquesta infiltració de la llengua vulgar en els textos. Per tant, d'alguna manera ja ens està separant el que és el nivell alt del llenguatge (la literatura) i el nivell baix (l'ús vulgar; és a dir, la llengua oral). Encara queda més reforçada aquesta diferència amb l'afirmació segons la qual «el romano latino no se aprendía con la leche, sino el romano vulgar; que para aquél era preciso el estudio, a cuyo fin había escuelas de gramática».²¹ És a dir, llenguatge oral i llenguatge escrit són dues realitats diferents: l'un és un fet biològic, que se *aprende con la leche*; l'altre és un fet cultural, l'aprenentatge del qual depèn de l'estudi.

Però no tan sols exemplifica la teoria del llatí vulgar amb textos literaris, sinó que, incorporant la modernitat que va néixer amb Cittadini, també se serveix de material epigràfic i cita diverses inscripcions que aporten Muratori, Gravina, Fabretti i Cittadini. O sigui que en aquest camp de l'epigrafia, com en cap altre, Josep de Móra no ofereix cap novetat: sempre utilitza material d'altri per apuntalar les teories. Però ho fa amb criteri i, espigolant d'aquí i d'allà, acaba construint un producte

²⁰ Fernando Lázaro Carreter, *Las ideas lingüísticas en España durante el siglo XVIII*, Barcelona, 1985, p. 184 [1ª ed.: 1949].

²¹ Vegeu la p. 563 de l'«Apèndice».

nou, molt treballat i molt modern, pel sol fet d'incorporar les troballes més recents.

3.2. *La llengua romana*

Hi ha una idea que es destaca per damunt de les altres: la de la llengua comuna com a estadi intermedi entre el llatí i les llengües romàniques. És la teoria que li interessa deixar més clara i sobre la qual insisteix més profusament. Per demostrar-la, en aquesta ocasió també recorre a documents reportats per autors anteriors a ell, alguns molt contemporanis. El text més famós de tots els que va portant a collació al llarg de la segona part del primer capítol és, òbviament, el dels Juraments d'Estrasburg, reproduït ja per Fauchet al segle XVI, i que va interessar tothom, des de Du Cange fins a Muratori, fins a convertir-se en un punt clau per a la formació de la romanística europea.²² El marquès de Llió també reproduïx aquest document, juntament amb el de l'epitafi de la tomba del comte Bernat, que troba a la *Histoire général de Languedoc*, i que avui sabem que és apòcrif.

A part d'aquests textos que reproduïx, en cita molts d'altres que també exemplificarien aquesta llengua que anomena *language romano vulgar, romance común, lengua rústica vulgar romana, romano-latino, romance provençal*, i de tantes altres maneres:²³ les homilies del concili de Tours (812) i del concili d'Arles (851), el tractat de pau signat per Carles el Calb i Lluís el Germànic a Coblença l'any 860, el sacramental de Flotari al vescomte de Lautrec (c. 985), els *Usatges* de 1068, les ordenacions de Bearn i les d'Olorona (1080) i més. El marquès de Llió es dedica a compilar i ordenar aquests documents, tots extrets d'altres obres: la *Histoire de Languedoc* (és una de les fonts que li proporciona més material per al seu *Apéndice*), Baluze, Pere de Marca, Du Cange...

El que em toca d'assenyalar ara mateix és que aquesta vegada no són els textos literaris els que proporcionen un suport a les argumentacions sobre lingüística. Es recorre a documents que puguin donar compte d'una llengua que «*constituyó un mismo cuerpo de lengua hasta el siglo XI, esto es mientras vivió solamente en los labios*

²² En ressegueix les traces Marazzini a *Storia e coscienza...*, ob. cit., pp. 76-78.

²³ Crec que seria interessant fer un estudi de tots els noms (varietats, origen, evolució, etc.) que ha arribat a tenir aquesta llengua comuna, filla directa del llatí i mare de les llengües romàniques.

y no se permitió sino rara vez a los ojos».²⁴ És a dir, que no es donen exemples de textos literaris, simplement perquè no existeixen: se'ns presenta la *llengua romana* com una llengua sense tradició literària. Per tant, aquí sí que el marquès de Llió diferencia amb claredat un nivell i l'altre del llenguatge: el de *los labios* i el de *los ojos*. En els manuscrits de l'*Apéndice* que he trobat a l'arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en comptes de *los ojos* hi diu *la pluma*, amb la qual cosa encara ens queda molt més clar que en aquest punt concret de l'obra sí que hi ha una distinció molt concreta entre la llengua parlada i la llengua de la literatura. Al bell mig d'aquests dos pols hi ha els escrits no literaris, que deixen entreveure els usos populars de l'idioma.

3.3. L'època gloriosa

Entrem ja en el capítol segon de l'*Apéndice*, dedicat als segles XI, XII i XIII, i dividit en cinc parts: una introducció que parla de l'edat d'or de la llengua catalana, un darrer subcapítol dedicat a l'expansió d'aquesta nostra llengua i tres apartats intermedis dedicats específicament a les llengües espanyola, francesa i italiana.

Examinem ara aquests primers paràgrafs on es parla de l'època gloriosa de les lletres catalanes. És justament aquí on el marquès de Llió més es basa en Antoni de Bastero, i concretament en la seva *Crusca provenzale*. D'aquesta obra traurà la base argumental, els exemples i fins les citacions textuais de les autoritats que li serveixen de suport. De tota manera, no se n'amaga:

Es innegable que nuestro don Antonio de Bastero en su *Crusca* (cuyo autor y obra ensalza en breve elogio el expressado obispo Fontanini) nos abrió los ojos y la senda para penetrar a mayores descubrimientos y seguir los passos de las musas y del idioma.²⁵

I aquesta vegada, ara sí i més que mai, l'argumentació i les tesis de fons es basteixen a l'entorn del terreny de la literatura, de les lletres. Sense abandonar mai el to apològic, Josep de Móra explicarà l'etapa més florida de la llengua catalana, gràcies a la imposició de la koiné literària a les altres nacions, la qual cosa la farà universal i predilecta.

²⁴ «Apendice», p. 562.

²⁵ *Ibid.*, p. 598.

[*Nuestra lengua*] empezose a fiar a la pluma, mereciendo la gloria de ser la primera que se vio en uso literario después de la latina y la de oirse celebrada por igual a esta y a la griega por la más bella y florida, y la más general de aquella edad, y por la única apreciada entonces de los ingenios más delicados de Europa.²⁶

Així, ara se'ns parla únicament de *pluma*, de *poetas* i *poesia*, d'*adornos*, de *musas* y de *orbe culto*. I, contràriament al que passava al capítol anterior, per donar suport testimonial a tot el discurs afegeix exemples concrets, trets, és clar, de la tradició literària: primer de tot transcriu quatre cobles d'un poema de Jaufré Rudel, el primer poeta provençal, segons Bastero (tot i que el nostre marquès s'atreveix a plantejar-se si realment és aquest el primer poeta o si l'és Guillem IX, comte de Poitiers, segons notícia de la *Histoire général de Languedoc*). Parlant d'aquests versos, sorprèn que digui que s'hi adverteix *más vivo el catalán antiguo que el provenzal*, i sorprèn perquè fins ara no havia vacillat a l'hora d'identificar l'un i l'altre. Un punt més que s'afegeix a les ambigüitats o contradiccions del l'*Apéndice*.

També transcriu uns *antiquísimos gozos catalano-provenzales* de Marsella (titulats «Allegronsis los peccadors lauzant») dedicats a santa Maria Magdalena i que, segons la tradició, s'han anomenat *Cantinella catalana* o *Cantique catalan*, i una cobla d'Albert de Sisteró que treu de la *Tavola dei poeti provenzali della età d'oro* de Bastero.

Així, amb totes aquestes mostres –i d'altres que ara mateix passo a comentar– el marquès de Llió fa seu el discurs del canonge de Girona i reivindica per a la llengua catalana una situació de privilegi dins les llengües romàniques: durant aquesta època que va del segle XI a XIII, la llengua catalana (o provençal, o catalano-provençal) es troba en el seu punt àlgid, de màxima esplendor literària, coincidint amb exactitud amb el període de màxima brillantor política del país, i, així, és capaç d'estendre la seva influència per diverses nacions fins a convertir les altres llengües també en instruments literaris.

Aquestes tesis s'inscriuen damunt la tradició literària: en aquests moments es tendeix, ja ho he dit, a pensar en la llengua escrita, més específicament, en la literària i, encara més concretament, en la poesia. Tot i això, el marquès de Llió busca una altra mena de testimonis i els troba en la correspondència (tant privada com oficial), les disposicions, proposicions, estatuts i altres papers, que els monarques catalans escrivien en llengua catalana. Aquesta és la part d'aquest subcapítol que

²⁶ *Ibid.*, pp. 586-587.

més semblaria iniciativa del marquès de Llió, que més s'escapa de l'esquema atorgat per la *Crusca*. També hi afegeix, en una nota a peu de pàgina, un comentari on compara la tradició trobadoresca d'una banda i altra dels Pirineus:

Aunque durante aquella época [siglo XIII] fue mucho mayor el número de los poetas provenzales que de catalanes, así por la paz de que gozaban como por la gran extensión del país, comprendido baxo el nombre de Provenza, y es muy dable que hayan perecido muchas poesías y la memoria de varios poetas (como de crónicas y cronistas patricios) entre el continuo movimiento de guerras y empressas. [...] Después de esta época parece más feliz su estudio en nuestro Principado, no sólo por allarse más poesías, así de reyes como de particulares, y hacer las historias mayor mención de ellas, como por diferentes artes poéticas que se escribieron en todo el siglo XIV. Nuestro marquès de Sentmanat ha notado algunas entre los manuscritos de la bibliotheca de los padres carmelitas descalzos de esta ciudad, como de Berenguer de Noya, de Jofre de Foxà, de Ramon Vidal, recopilados por Juan Castellnou de Gayà, y de otros.²⁷

He transcrit tot aquest fragment pel que té de novetat i de collita pròpia, però també perquè dona compte de l'interès que té Josep de Móra per incloure dins la seva obra les recerques més recents, notícies sobre biblioteques i arxius i comentaris que puguin allargar o complementar les argumentacions.

3.4. *La llengua espanyola*

A l'inici del capítol dedicat a la formació de la llengua espanyola el marquès de Llió fa una mica de resum de les tesis aportades fins ara i insisteix, sobretot, en el tema de la llengua comuna. Aquest és, des del meu punt de vista, l'apartat més reeixit de tots els que conformen l'*Apèndice*. A més, en els manuscrits que he trobat (diverses versions amb fases redaccionals diferents), es percep un gran treball al darrere, sobretot de selecció de material.

El que més m'interessa ara és un excurs que fa, encabint-lo molt bé dins el discurs general, respecte a la poesia antiga gallega, que ell creu provençal per tal com és anterior a l'època en què ha establert la formació de la llengua galaicoportuguesa (segle XII, basant-se en Terreros). Aquest apartat dedicat a la llengua de Galícia, però, en les versions manuscrites de què he parlat, és molt més extens i conté molta més informació. Per l'interès que pot tenir com a material inèdit, me'n permeto una

---

²⁷ *Ibid.*, p. 599, nota 2.

transcripció llarga (potser excessiva), que prové de la redacció manuscrita més moderna:²⁸

Introduxose en España con sus brillanteses la lengua catalano-provenzal (sin duda al echizo, como dice Salvini, de su canto y de su poesía) como en las demás partes de Europa. Hai quien la autoriza madre de la española como de la francesa e italiana, pero lo más verosímil parece que habiendo España admitido ya cien años antes el uso de la poesía catalano-provenzal y en su consecuencia su idioma y viéndole tan generalmente aplaudido, imitasse a éste para la formación del suyo, como imitó a aquella para la formación de su poesía.

La época en que logró la lengua catalana o provenzal su mayor extensión en España discurro sería en el reynado de don Alonso IX, indicándonos la *Crónica general* de su bisnieto don Alonso el Sabio (o de sus continuadores) la inclinación de aquel soberano a las letras y el deseo de que floreciessen en su monarchia, a cuyo fin llamó de todas partes sugetos doctos para el establecimiento de escuelas y siendo precisamente instruidor en la citada lengua por ser la que universalmente florecía en las assambleas literarias de todas las cortes, era conseqüente que al compás de las otras la universalizassen en la de España. Persuádome assí mismo que se introduxo o perficionó entonces la poesía de la misma lengua refiriéndonos un antiguo manuscrito de la Real Bibliotheca de París el agradable acogimiento que mereció a este príncipe el preexcelente poeta Pedro Roger, gentilhombre provenzal, pues es verosímil que igualmente se lo merecieron sus poesias y que el arte de ellas lisongeadó de los agrados del monarcha arrastrasse de los súbditos ya inclinados a su estudio el aplauso y la imitación.

No es dudable que siendo el romance vulgar de los reynos de Castilla hasta el siglo XI substancialmente unívoco con el nuestro, aunque accidentalmente discorde y más en las provincias que se preocuparon de la lengua arábica (que en algunas fue con exceso) serían admitidas con gusto en las otras más libres de sus impresiones, los retoques, frases y locuciones literarias con que nuestros condes avían enriquecido el común idioma, capacitándole para el canto y la poesía y que en igual de las demás naciones empezarian a exercitar la pluma en el nuevo metro y renovado language, en cuyo concepto no me atreveré a dezir pero sí a dudar si las poesías del rey don Alonso X que Argote de Molina cree portuguesas y otros gallegas por aver sido Galicia la principal habitación de este monarcha en su juventud, serían catalano-provenzales. Transcribo la copla que sacada del original produce el padre Terreros:

Porque trobar è cousa, en que iaz
entendimiento poren quen o faz,
Aò daver, è de razon assaz,
perque entenda, è sabia direr
o que entend, è de dezir lle praz:
cabem trobar assi sa de fazer.

²⁸ Ho trec del plec d'onze bifolis relligats amb una de les versions manuscrites de l'«Apéndice», que es troba al lligall 29, núm. 18, de l'arxiu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

Sea juez de este problema cualquier noticioso de antiguos lenguages vulgares y aunque no lo esté coteje el de esta copla con el de las catalano-provenzales que se han producido y producirán en adelante y con el de las gallegas de su más antiguo poeta Mausias que he copiado de Argote. Y no le sería difícil sin olvidar la diferencia del tiempo, graduar la mayor cercanía en el parentesco de entreambas.

Cativo de miña tristura
 ja todos prenden espanto
 e preguntan que ventura
 foy que me atormenta tanto.
 Mas non se no mondo amigo
 que mays de meu quebranto
 diga, desto, que vos digo
 que ben see nunca devia
 al pensar, que fas folia.

Cuydó subir en alteza
 per cobrar mayor estado
 e cay en tal pobreza
 que moyro desamparado
 con pesar e con desejo
 que vos direy malfadado
 lo que yo he ben ovejo
 quando o loco cay mys alto
 sobir prende mayor salto.

Pero que pobre sandece
 porque me deu apesar,
 miña locura assí crece,
 que moyro por entonar.
 Pero mays non a verey
 si non ver y desexar
 e por en assí direy
 que en cárcel solc viver
 en cárcel se veyá morrer.

Miña ventura en demanda
 me puso an tan dudada
 que mi corazón me manda
 que seja siempre negada.
 Pero mays no saberán
 de miña coyta lazdrada
 e per en assí dirán
 can rabiosa e cosa brava
 de su señor se que trava.

Añado que, corriendo en España varios romances en lengua vulgar no castellana anterior al tiempo del citado rey don Alonso y mencionados en su *Crónica*, no es creible que todos fuesen gallegos sino de aquel language no ageno de España, inventor de los romances y en el qual los escrivían los franceses, italianos y demás naciones que tenían el cuerpo de su lengua vulgar essencialmente univoco con el de España. Pero esto mirado a buena luz se reduce a cuestión de nombre, pues lo substancial es que la antigua lengua gallega, como dice el mismo padre Terreros, era muy semejante a la antigua francesa que es el romance vulgar de que tratamos y en ella escrivieron en Galicia los instrumentos desde el siglo XII, en que empezaron a dexar el latín, hasta el XIV. Y, lo que es más, en ella escrivieron hasta el siglo XIV sus obras poesias los trovadores (nombre catalano-provenzal) no sólo gallegos y portugueses sino andaluces, castellanos, estremeños y demás poetas del reyno. Actualmente se conservan muchos resabios del antiguo semicathalán, que no ha podido extinguir el uso común del castellano. [*Aquí hi ha el fragment sobre Agustí Eura que es reaprofitarà en la versió definitiva, p. 613, n. 2*]

El padre Terreros, siguiendo el pensamiento del doctissimo canónigo Aldrete y suponiendo también ser una misma la antigua lengua portuguesa y la gallega, inclina (prescindiendo de los débiles adminiculos del dominio de los suevos y de los muchos peregrinos de toda Europa que van a visitar el cuerpo de Santiago), a que viniendo de Francia los condes don Ramón y don Enrique y casando el primero con doña Urraca a quien su padre el rey don Alonso VI dio en dote el reyno de Galicia y es segundo con doña Theresa, hija del mismo rey y a quien dotó del condado de Portugal, estos dos príncipes con sus cortes introduxeron su idioma patricio (que por ser nativos de Borgoña era el provenzal de que hablamos) pero parece que el ingresso de un príncipe extranjero en una provincia, no por conquista sino por alianza o successión, sólo puede ser motivo para naturalizar en ella alguna voz, mas no para establecer la fomación de un idioma. La historia abunda de exemplares y no se han antiquado los que tenemos en estos reynos; lo más congruente parece ser que empezando los gallegos a escrivir en romance en el siglo XII en que los castellanos comenzavan a formar su lengua, que no se fio a la pluma hasta el siglo siguiente, se valieron del que usavan, que como queda dicho era muy parecido al provenzal, pero fuesse por este medio o por el que insinúa el padre Terreros de los condes don Ramón y don Enrique, siempre resulta el provenzal origen, que era entonces el romance de Francia igual al de Cataluña.

En aquest capítol, doncs, sembla que continuï la mateixa línia d'agafar-se als textos literaris per demostrar teories lingüístiques més generals. Però no és ben bé així, perquè en diverses ocasions ens deixa veure que el nostre marquès també té intenció de parlar-nos de la llengua oral. Així, quan fa la divisió de la població goda de la península en tres grups —segons la seva reacció davant la conquesta mahometana— i ens explica com va evolucionar l'idioma en cadascun d'ells, segur que s'està referint a la llengua oral i no a la dels textos escrits (ens parla de *llengua materna* i de *idioma que se aprendió con la leche*). També aporta una prova basada en l'oralitat per demostrar que la llengua que hi havia a

Espanya abans del segle XI era la mateixa *llengua romana* d'arreu: es tracta d'un viatjant espanyol del segle VIII que, anant per Alemanya, es va trobar un italià amb qui es va entendre sense problemes. Finalment, retreu un altre document d'aquest àmbit del llenguatge quan explica que ha escrit a Agustí Eura, bisbe d'Ourense, per consultar-li si en el llenguatge oral de Galícia es reconeixen semblances amb el català. És una referència interessant perquè demostra, en primer lloc, una relació entre aquests dos personatges,²⁹ i, en segon lloc, perquè altre cop ens trobem amb un exemple de l'interès del marquès per afegir iniciatives pròpies i documents extrets de l'observació directa –o, com en aquest cas, de la consulta sobre temes concrets a altres personatges.

3.5. *La llengua francesa*

La formació de la llengua francesa s'atribueix al segle XII. El marquès de Llió ens explica, resumidament però de manera molt clara, les diferents etapes d'aquesta formació, i ho fa resseguint les vicissituds històriques. De fet, és el que ha fet sempre: retreure les seves teories lingüístiques amb el suport de la ciència històrica;³⁰ de fet, el que ell més domina. Una història diacrònica de la llengua, per tant, amb tots els ets i uts.

Aquesta vegada, però, no es basa en documents literaris per demostrar les seves teories, sinó en escrits d'altra mena, primer quan parla del text més antic escrit en francès, després quan assegura que, en el segle XIV, els estats de Provença encara veuen la llengua francesa com a estrangera i que en el XV la llengua encara es troba intacta en els textos. També transcriu un text contemporani seu en gascó, per demostrar que aquesta llengua, tot i que en els seus orígens era la mateixa que a tot arreu (ens demana que ho comprovem amb la col·lació de textos de la Gascunya, com ara les constitucions de Bearn o certs manuscrits gascons que reproduïx Catel a la seva *Histoire des comtes de Tolose*, amb textos del Principat de la mateixa època) ara ha pres camins diferents i es veu realment com una realitat molt diferenciada.

²⁹ Vegeu la tesi de Pep Valsalobre, llavors Balsalobre, intitulada *Fra Agustí Eura (1684-1763). Obra poètica (assaig d'edició crítica)*. Girona, 1998, pp. 83-85.

³⁰ Expressions com les que segueixen ens demostren aquesta supeditació a la història: «*del idioma latino corrompido [...] por otros accidentes que nos comunica la historia*» («Apendice», p. 569); «*Todos estos origenes vacilan si se cotejan rigurosamente con la historia*» (ibíd., p. 580); «*Véanse las que [...] acreditan la mayor conformidad con la historia*» (ibíd., p. 581).

3.6. *La llengua italiana*

En aquest subcapítol de la llengua italiana comença amb una afirmació molt clara i molt clarificadora:

La opinión, en que ya casi no se tropieza por universalmente admitida en los mismos autores del país, es que el primer idioma vulgar en que escribieron los italianos –assí en verso como en prosa– fue el provençal, durante la época de su elevación, del qual y del latino se formó en el siglo XIII el italiano.³¹

Ja està tot dit. Aquesta vegada ho deixa molt clar: parlarem de la lletra i no de la parla. I a partir d'aquí s'exposen dos problemes que han preocupat els estudiosos de la matèria (ressegueix la polèmica, dóna les dades dels protagonistes i es decanta per una de les opinions): en primer lloc, es debat si la llengua de Provença es va poder introduir a Itàlia; en segon lloc, si els provençals van introduir la seva poesia a Sicília o si, contràriament, van ser els sicilians els pioners. Pel que fa a la primera qüestió, ja coneixem les tesis del nostre autor: la llengua provençal va arribar a Itàlia de la mateixa manera que va arribar arreu: amb la literatura. Aquesta vegada, però, especifica molt més i remet a Fontanini per explicar que va ser Brunetto Latini amb el seu *Tresor* qui va introduir el provençal a Itàlia, cap al 1260. Quant a Sicília, planteja el tema aportant moltes opinions (Petrarca, Muratori, Castelvetro, etc.) i s'inclina per la de Gravina, segons la qual els prínceps provençals van portar la poesia i la llengua a Nàpols i a Sicília (ja hem assenyalat, p. 19, que aquest és un dels moments en què més clarament es separen llengua oral i llengua literària).

3.7. *L'extensió de la llengua provençal*

Aquesta darrera part de l'*Apèndice*, el marquès la dedica a l'extensió de la llengua provençal per diferents nacions. I com que parla de llocs on la llengua oral mai no va poder ser el català (Valàquia, Antioquia, Síria, Alemanya, etc.), segur que aquesta vegada s'està referint, i més que mai, a la literatura o a les manifestacions escrites en general. A Anglaterra, el provençal es troba en alguns poemes escrits per alguns monarques del país (com Ricard I); en el cas de l'antiga Suèvia hi ha testimoni d'un madrigal escrit per l'emperador Frederic I, que reproduïx en una nota a peu de pàgina:

---

³¹ «Apendice», p. 635.

Plas mi cavalier francez,
 E' la donna cathalana,
 E' l'onrar del Ginoez,
 E' la cour de kastellana,
 Lou cantar provençalez,
 E' la dança trevisana,
 E' lou corps aragonez,
 E' la perla Juliana,
 Las mans & kara d'anglez
 E' lou donzel de tuscana.³²

Pel que fa a l'Orient, retreu testimonis epistolars i tampoc no s'està de transcriure, en una nota a peu de pàgina, una carta sencera escrita pel monarca d'Aragó al soldà de Babilònia l'any 1395. I per acabar, parla de l'extensió del català per Múrcia, València, Illes Balears, Còrsega i Sardenya, però ho enllesteix amb una celeritat exagerada, potser per l'evidència i irrefutabilitat d'aquesta tesi.

4. Conclusions

Comptat i debatut, en aquestes conclusions no puc pas dir res que no hagi ja dit i repetit. Primer de tot, hem de tenir en compte que l'obra que ha motivat aquest meu estudi no és res més que un apèndix d'un tractat enorme (d'una part d'un tractat, més ben dit) sobre metodologia històrica. No sabem el motiu pel qual Josep de Móra va decidir afegir-hi aquest treball (petit i poc revolucionari –almenys en l'àmbit romànic–, encara que ple d'erudició i elaborat molt conscientment). De fet, la veritat és que no té massa res a veure amb el tema general del llibre. Però possiblement va decidir incloure aquest apartat perquè tenia el material i coneixia la manera de poder portar a terme aquesta feina, i potser perquè tenia referents propers, com Bastero. A més, l'estudi dels manuscrits de l'*Apèndice* sembla indicar-nos que aquest devia ser un projecte molt menys ambiciós, que es va anar fent gran a mesura que s'hi van anar agregant dades: això no fa res més que reblar la idea de subsidiarietat de la teoria lingüística.

Si a tot això afegim que Josep de Móra era eminentment historiador, pel que sabem d'ell i pel que conservem de la seva feina (les dissertacions a l'Acadèmia, els apunts que prenia de diverses obres com ara de la *Historia* de Pujades, llistats que anava elaborant de dinasties i

---

³² «Apèndice», p. 643, nota 1.

episcopologies, per exemple), ens adonem que potser l'obra de què estic tractant no s'escapa gens de la tendència, general a l'època, de relegar la «ciència filològica» a una posició, si no marginal, potser sí secundària i de subjecció a altres disciplines (en aquest cas, principalment a la història).

Però pel que fa a la relació que manté amb el que aquí ens interessa, la literatura o història literària, podríem dir que l'*Apèndice* en aquest aspecte es col·loca en la tendència metodològica més moderna —que no és pas nova a Europa (recordem Cittadini un segle abans, i molts d'altres)—, que consisteix a buscar documents antics arreu per poder formar una bona base per a les especulacions lingüístiques que se'n desprenen. I aquests documents, ja no són únicament textos literaris: més aviat es procura oferir mostres més autèntiques (en el sentit de més acostades a la realitat), que no hagin pogut ser alterades per culpa de les còpies (d'aquí l'èxit de l'epigrafia) i que mostrin uns usos del llenguatge diferents dels que mostra la literatura.

Amb tot, però, encara no hi ha una consciència clara per deixar ben establerta la diferenciació entre la llengua oral i la llengua escrita (i dins aquesta darrera, la literatura). Els dos plans apareixen sovint entrelaçats i això fa que alguns plantejaments fluïxegin o es contradiguin.